

Микола Гагарін

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ СУЧАСНОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ

Проблема формування професійної компетентності педагогів сучасної школи є надзвичайно складною та актуальною. Уперше викладацька діяльність у вищих навчальних закладах виникла ще у першому столітті до нашої ери у стародавній Греції, однак еволюція спеціальної професійної підготовки фахівців має складний шлях свого становлення. У сучасній психолого-педагогічній літературі відсутні чіткі концептуальні підходи до трактування поняття «професійної компетентності».

Школа ХХІ століття потребує педагога, який є не лише фахівцем у спеціально-науковій галузі, але й володіє високим рівнем викладацької майстерності, психолого-педагогічної компетентності. На необхідності поєднання наукової і педагогічної діяльності, активізації самостійної роботи студентів наголошували К. Ушинський, Н. Пирогов, Н. Лобачевський [7]. Особистість педагога є одним із провідних чинників результативної навчально-виховної діяльності. С. Василейський у фундаментальній праці «Лекційне викладання у вищій школі» виокремив наукові, педагогічні та суспільно-політичні групи якостей викладача, що дають змогу формувати професійну компетентність майбутніх учителів. Зокрема, наукові якості характеризують викладача як науковця, дають змогу критично викладати предмет, формувати науковий світогляд; педагогічні – реалізувати основні дидактичні принципи, забезпечувати професійну спрямованість студентів; суспільно-політичні якості характеризують педагога як оратора, спроможного до яскравої, емоційної форми викладу навчального матеріалу [4, 56].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми свідчить, що питання професійної підготовки педагогів національної школи, перспективи розвитку сучасного освітнього простору досліджують В. Андрущенко, Я. Болюбаш, Б. Вульфсон, В. Кремень, Я. Нейматов та ін. Власне, запровадження засад Болонського процесу, як стверджує В. Андрущенко, потребує наступних кроків:

1. Вихід на новий рівень інтеграції науки і педагогічної освіти, що вимагає від викладача постійно поновлювати знання, вміння вчитися на протязі всього життя, бути не лише методистом, але й вченим, вести наукові дослідження за участі студентів.

2. Радикальну модернізацію змісту освіти: позбавлення ідеологізації, застарілих форм і методів, наближення до соціокультурних реалій.

3. Демократизацію політики у сфері освіти: децентралізацію системи освіти, надання самостійності університетам, підвищення мобільності

професорсько-викладацького складу та студентів, обмін між викладачами та студентами, проведення спільних педагогічних експериментів, застосування державно-громадського управління навчальними закладами.

4. Організація виховної роботи на багатокультурній основі, формування толерантності, поваги до етнічного та культурного розмаїття.

5. Упровадження кредитно-модульної системи організації навчання [1].

Як справедливо зазначає В. Кремінь, загально-цивілізаційні тенденції ХХІ століття, що впливають на всі сфери життя суспільства і людини, визначають наступні пріоритети сучасної освіти:

- забезпечення високої функціональності людини в нових умовах;
- забезпечення оптимального балансу між локальним (патріот своєї країни) і глобальним (громадянин світу) формуванням людини;
- формування на загальносуспільному та індивідуальному рівнях розуміння людини як найвищої цінності;
- формування у людини здатності до усвідомленого і ефективного функціонування в сучасному світі;
- формування конструктивізму як основної життєвої позиції, зведення до мінімуму асиметрії між духовністю та матеріальністю [7].

Однак, потребує подальшого вивчення проблема професійної компетентності педагога сучасної школи. Невипадково у державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття») зазначається, що стратегічним завданням реформування вищої освіти є «перехід до гнучкої, динамічної ступеневої системи підготовки фахівців, яка дасть змогу задовольняти потреби і можливості особистості у здобутті певного освітнього та кваліфікаційного рівнів за бажаним напрямом відповідно до її здібностей» [5]. Вхідження України до європейського та світового освітнього простору передбачає оновлення національної системи освіти, її своєрідний рух до єдиних критеріїв та стандартів, дотримання домовленостей, прийнятих в університеті Болонья, взаємодію з сукупністю освітніх закладів, науково-педагогічних центрів різних країн, урядових та суспільних організацій, спрямованих на просвітницьку діяльність. Виникає цілий комплекс вимог до компетентності педагога, його професіоналізму.

Варто зазначити, що для характеристики професійного становлення особистості педагога використовують поняття «професійна компетентність», «педагогічна майстерність», «професійна зрілість», «професіоналізм педагога». Мета статті полягає у здійсненні аналізу зазначених понять, з'ясуванні їхньої специфіки, основних елементів професійної компетентності.

За словником поняття педагогічна майстерність визначається як характеристика високого рівня педагогічної діяльності, що ґрунтується на високому фаховому рівні педагога, його загальній культурі та педагогічному досвіді [4, 251]. У сучасних дослідженнях існують різні підходи до трактування даного поняття: як високий рівень професійної діяльності ви-

---

кладача (М. Дьяченко, Л. Кандибович); як вища форма педагогічної спрямованості (В. Сластенін); як сукупність високої культури і ерудиції, знань та вмінь (Н. Кузьміна); як синтез наукових знань, вмінь, навичок, педагогічної техніки та особистісних характеристик педагога (О. Щербаков, В. Куценко та інші). З метою характеристики рівня особистісного розвитку в професійній діяльності використовується поняття професійна зрілість. За педагогічним словником поняття «компетентний» розглядається як:

- той, хто має достатні знання в якій-небудь галузі, який з чим-небудь добре обізнаний, тямущий; який ґрунтується на знанні, кваліфікації;
- який має певні повноваження, повноправний, повновладний.

До терміну компетентності належить сукупність знань, умінь, досвід у використанні знань, здатність до дії. Професійна компетентність розуміється як поєднання теоретичного з практичним, готовність педагога здійснювати педагогічну діяльність.

Н. Кузьміна визначає компетентність як властивість особистості і виокремлює наступні види:

- соціально-психологічна компетентність, яка визначається як властивість індивіда ефективно взаємодіяти з людьми, які її оточують в системі міжособистісних відносин (вміння орієнтуватися в соціальних ситуаціях, вибирати адекватні способи спілкування тощо);
- комунікативна компетентність – конгломерат знань, вербальних і невербальних вмінь та навиків спілкування;
- професійно-педагогічна компетентність, як здатність до продуктивного спілкування в умовах, які визначені педагогічною системою.

До основних елементів професійно-педагогічної компетентності належать:

- спеціальна і професійна компетентність у сфері дисципліни, яка викладається;
- методична компетентність у сфері способів формування знань, умінь та навичок;
- соціально-психологічна компетентність у сфері процесів спілкування;
- диференційно-психологічна компетентність у сфері мотивів, здібностей, спрямованості;
- ауто-психологічна компетентність у сфері достоїнств та недоліків своєї діяльності та особистості.

На думку науковців (А. Бодалева, В. Жукова, Л. Лаптева та ін.) професійна компетентність – це професійна підготовка і здатність суб'єкта праці до виконання завдань і обов'язків діяльності, міра і основний критерій його відповідності вимогам професійної діяльності. Основними складовими професійної компетентності педагога є:

- знання – інформація про навколишній та внутрішній світ людини, зафіксована в її свідомості;

- вміння – здатність застосовувати знання на практиці, засвоювати способи діяльності;
- навички – дії, доведені внаслідок багаторазового повторення до автоматизму;
- професійна позиція – система ставлень, орієнтацій, оцінювання досвіду, реальності і перспектив, а також домагань, які визначають характер дій, поведінки. Процес формування професійної позиції базується на спрямованості особистості (психологічна властивість яка поєднує цінності, устремління, потреби особистості);
- індивідуально-психічні особливості людини – поєднання різних структурно-функціональних компонентів психіки, які визначають індивідуальність, стиль діяльності, поведінки і виявляються в якостях особистості;
- акмеологічні варіанти – внутрішні збудники, які обумовлюють потребу в саморозвитку, творчості та самовдосконаленні [10, 334–335].

Наявність професійних знань педагога вищої школи забезпечує поєднання загальнокультурних, психолого-педагогічних знань необхідних для організації педагогічного процесу, зі спеціальними знаннями, для підготовки високоосвічених фахівців. У системі професійних знань вирізняють:

- психологічні знання, що дають змогу: викладати навчальний матеріал згідно вікових та індивідуальних особливостей, специфіки відносин та спілкування у процесі навчання, характерних позитивних та негативних властивостей професійної діяльності;
- педагогічні знання, що визначають вибір форм, методів, засобів навчання, сформовані на методологічному, теоретичному, методичному та технологічному рівнях;
- комплекс знань професійного спрямування про специфіку певної спеціальності, умови і перспективи розвитку професії, систему підготовки кадрів;
- науково-дослідницькі знання – робота з науковою літературою, здійснення експерименту, обробка результатів наукових спостережень.

Професійні вміння, за структурою запропонованою І. Ісаєвим, В. Сластеніним та ін. поділяються на:

- уміння переводити зміст об'єктивного процесу виховання в конкретні педагогічні задачі: дослідження особистості і колективу з метою визначення рівня готовності до активного оволодіння знаннями і проектування на цій основі процесу розвитку; виділення комплексу освітніх, розвиваючих і виховних задач і визначення домінуючої задачі;
- уміння створити і привести в рух логічно завершену педагогічну систему: комплексне планування навчально-виховних задач; обґрунтований відбір змісту освітнього процесу; оптимальний вибір форм, методів і засобів його реалізації;
- уміння визначати і встановлювати взаємозв'язки між компонен-

тами і факторами виховання, приводити їх в дію: створення необхідних умов; активізація особистості учня, розвиток його діяльності, регуляція зовнішніх непрограмованих впливів;

– уміння оцінювати результати педагогічної діяльності, аналізувати освітній простір, визначати сукупність нових завдань [6, 134].

Таким чином, аналіз психолого-педагогічних досліджень дає змогу зробити наступні висновки:

В сучасних умовах теоретико-методичні засади формування професійної компетентності педагога недостатньо розроблені та реалізовані. Проблема формування професійної компетентності потребує комплексного психолого-педагогічного дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В.П. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу // Вища освіта України. – 2004. – № 1. – С. 5–9.
2. Болюбаш Я.Я. Організація навчального процесу у вищих навчальних закладах освіти.
3. Василейський С. Лекционное преподавание в высшей школе. Краткий исторический очерк, его психолого-педагогические основы и общая характеристика. – Горький, 1959. – 271 с.
4. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1987. – 374 с.
5. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). – К.: Райдуга, 1994.
6. Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя: Учебн. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 208 с.
7. Кремінь В.Г. Філософія освіти ХХІ століття // Вища школа. – № 6. – 2002. – С. 9–17.
8. Кузьмина Н. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. – М.: Высш. шк., 1990. – 119 с.
9. Нейматов Я. Образование в ХХІ веке: тенденции и прогнозы. – М.: Алгоритм, 2002. – 480 с.
10. Психология и педагогика: Учебное пособие / Под редакцией А. Бодалева, В. Жукова, Л. Лаптева, В. Слостенина. – М.: Изд-во Института Психотерапии, 2002. – 585 с.